

Vitaliteit en het zoeken naar samenhang

Statements naar aanleiding van de SWB-publicatie 'Naar een vitale economie'

Statements ♦ In het thematische deel van Idee wordt in ieder nummer een onderwerp vanuit verschillende invalshoeken onder de loep genomen. De zogenaamde statements 'vertalen' dit onderwerp naar de persoonlijke levenssfeer of vragen naar de persoonlijke opvattingen van betrokkenen bij het thema. Deze keer visies en uitspraken over vitale economie van Alexander Rinnooy Kan, Jan Terlouw en Joost Kuijper.

Natie-staat blijft belangrijkste actor in economisch beleid

Alexander Rinnooy Kan was jarenlang het gezicht van de werkgeversvereniging VNO-NCW. Sinds enige tijd is hij lid van de directie van het bank- en verzekeringsconcern ING. Hij zwaait het 4-D model van 'Naar een vitale economie' lof toe, maar ziet ook tekortkomingen, met name daar waar de rol van de natie-staat te zeer wordt gebagatelliseerd.

"Naar een vitale economie' is een mooi rapport, dat zijn intellectuele herkomst niet verloochent: Jan Lambooy, de eerste auteur, is hoogleraar in de regionale en ruimtelijke economie en schaamt zich daar niet voor. Het bijbehorende mesoeconomische gedachtegoed is overal herkenbaar waar de regio wordt aanbevolen als natuurlijk aangrijpingspunt voor een vitaal economisch beleid, een beleid dat volgens dit rapport vooral beoordeeld moet worden op zijn bijdrage op de vier dimensies democratie, draagvlak, dynamiek en duurzaamheid.

Zo'n uitgangspunt moet D66-ers wel aanspreken, al was het maar vanwege het pragmatisch karakter ervan: geen ideologisch zware basis, maar een analytisch

raamwerk waarbinnen beleid op zijn praktische consequenties beoordeeld kan worden vanuit vier perspectieven. Van die vier komt 'draagvlak' het minst uit de verf; het wordt op een wat ongebruikelijke wijze gehanteerd - is het woord dan toch gekozen vanwege de fraaie alliteratie? -, overlapt half met 'democratie' en lijkt vooral te verwijzen naar structuur en stevigheid van economische relaties. Bij 'democratie' zelf zou enige aandacht gewenst zijn geweest voor de spanning die kan bestaan tussen gedetailleerde inspraakprocedures enerzijds en een behoorlijk tempo van beleid, zeg maar: 'dynamiek', anderzijds. Het is op die derde dimensie van 'dynamiek' dat regio en cluster het prominentst aanwezig zijn, in een vorm van industriebeleid die onder Andriessen en Wijers ook op het Ministerie van Economische Zaken vele fans had. 'Duurzaamheid' tenslotte, verwijst naar de inmiddels alom geaccepteerde randvoorwaarde die het milieu stelt en die gelukkig steeds meer als kans en niet als belemmering wordt ervaren.

De mesoeconomische oriëntatie van Lambooy c.s. - tussen micro en macro in - is ver-

Alexander Rinnooy Kan

frissend, maar hier en daar ook wel onnodig verengend. Economisch beleid zal ook in het post-Euro Europa nog heel lang vastgesteld worden op het niveau van de natie-staat en de kunst is nu juist om op dat niveau recht te doen aan de belangen van burger en bedrijf enerzijds en de boze buitenwereld anderzijds (over alliteraties gesproken). De dynamiek in een economie vloeit niet in de laatste plaats voort uit de microbeweeglijkheid van het individu dat kansen zoekt en aangeboden wil krijgen en van de onderneming die zijn weg zoekt naar nieuwe markten. Wie daarnaast aandacht vraagt voor duurzaamheid, zal zich al evenzeer willen onttrekken aan de ruimtelijke restricties van de regio, maar nu in de andere richting, in de wetenschap dat een

milieu-inspanning vanuit Nederland wel eens zijn hoogste rendement zou kunnen halen ver buiten onze landsgrenzen.

Het zou de moeite waard zijn om de ingrediënten van het - op dit moment nog - aanstaande regeringsakkoord eens te beoordelen op de vier dimensies van dit rapport, en zo hun bruikbaarheid als politiek hulpmiddel nog eens te bezien. Economisch

Vitaliteit en het zoeken naar samenhang

beleid vanuit D66 perspectief zou in de beste traditie van Hans Wijers beleid moeten blijven dat de markt respecteert en marktmechanismen benut waar mogelijk, maar dat vertrekt vanuit het onmiskenbare prerogatief van de politiek om de marktwer-

king passend te organiseren. Zo'n beleid heeft naar partijleden en kiezers toe behoefte aan een paar kernthema's die in de tijd een gevoel van verbondenheid en herkenning gaan oproepen.

Het is nog even de vraag of de vier dimensies van de Vitale Economie daartoe voldoende onderscheidend vermogen bezitten."

Het leven is sterker dan de leer

Jan Terlouw werd in 1981 Minister van Economische Zaken in het tweede kabinet Den Uyl. Daarna was hij onder meer commissaris van de koning in Gelderland. Thans bezet hij als buitengewoon hoogleraar de Wibautleerstoel en houdt zich bezig met de economische problematiek van grote steden. In zijn statement legt hij de nadruk op de complexiteit en de interdependentie van moderne economieën.

"Een economie is succesvoller, vitaler, naar de mate waarin de keuzevrijheid van de consument groter is, zo wordt wel gezegd. Nu hoeven keuzen niet noodzakelijkerwijs tussen welvaartsproducten te gaan, daar kan ook welzijn onder vallen. Maar om bij de sector economie te horen moeten de betreffende welzijnsproducten dan wel een relatie hebben met een markt van vraag en aanbod.

Waarschijnlijk is een economie ook vitaler naar gelang de markt vrijer is. Evenwel, de overheid moet grenzen stellen aan de vrijheid van de markt. Daarom is een kernvraag van iedere economische politiek hoe je de economie zo vrij mogelijk kunt houden zonder de 'condities' uit het Cahier 'Naar een Vitale Economie' te veel te verwaarlozen.

De belangrijkste taken van de overheid zijn in mijn ogen het waarborgen van veiligheid, het garanderen van rechtvaardigheid en het bewaken van de toekomst. Deze taken, met name de tweede en de derde, stellen grenzen aan de werking van de vrije markt. Het bewaken van de toekomst heeft een relatie met duurzaamheid. Zorgen voor

rechtvaardigheid heeft te maken met democratische besluitvorming. Draagvlak kan dynamiek tenietdoen.

De schrijvers van het Cahier 'Naar een Vitale Economie' weten natuurlijk ook wel dat economische politiek zeer complex is. Iedere beschouwing kan aan flarden geschoten worden. Toch is het prijzenswaardig steeds weer te proberen samenhang tussen de vele factoren te zoeken en bruikbare modellen te ontwikkelen.

Maar het leven is sterker dan de leer. Laten we een regionale economie als die van Gelderland als voorbeeld nemen. Gelderland kwam enkele jaren geleden als eerste uit een onderzoek waarbij de vestigingsfactoren van zo'n 270 Europese regio's werden vergeleken. Sterke punten waren o.a. het arbeidsklimaat, de voorzieningeninfrastructuur en het milieu. Voeg hierbij een behoorlijk functionerende provinciale democratie en we zien dat de vier condities er niet zo slecht voorstaan in Gelderland.

Als nu, op grond van deze uitkomst, flink in de genoemde provincie wordt geïnvesteerd, dan dreigt het gevaar dat het milieu verslechtert, de voorzieningen gaan relatief achterblijven, en het arbeidsklimaat zal ook wel veranderen. Je kunt ook zo weinig mogelijk ondernemen in Gelderland. Dan komen er werkgelegenheidsproblemen en neemt de welvaart af in vergelijking met de rest van de Europese regio's. Dat zou tot grote politieke spanningen leiden en daarmee tot andere beslissingen over de economische politiek. Al met al een hele toer om de vier condities recht te blijven doen.

Ander voorbeeld: Schiphol. Er is veel draagvlak in de Haarlemmermeer voor uitbrei-

Jan Terlouw

ding van Schiphol. De geluidsoverlast telt minder zwaar dan de werkgelegenheid. Ik ben er ook geenszins van overtuigd dat een referendum een negatieve uitslag voor uitbreiding van Schiphol zou opleveren. Veel mensen gaan graag voor weinig geld naar Torremolinos. Er is dus mogelijk een conflict tussen draagvlak\democratie enerzijds, duurzaamheid anderzijds.

Kortom, ik geloof niet zo in de bruikbaarheid van modellen. De economie van Nederland is met duizend koorden verbonden met de economie van Europa en de rest van de wereld. Per sector, per maatregel, kunnen we proberen de condities democratie\draagvlak en duurzaamheid niet te veel in strijd te laten zijn met dynamiek. Dat zal steeds weer moeilijk blijken. Politieke maatregelen worden nu eenmaal veel effectiever beïnvloed door een korte-termijnbelang waar de bevolking aan hecht, dan door een kunstig en theoretisch correct model. Uiteindelijk zal onze economische politiek veel moeten blijven lijken op die van de EU in het algemeen. We kunnen het wegvervoer niet duurder maken als dat niet in de hele EU gebeurt. We kunnen de vleesproductie niet wezenlijk dier-vriendelijker maken als we open grenzen hebben met buurlanden waar men zo'n maatregel niet neemt.

Ik wil hiermee niet zeggen dat we niets kunnen doen. De 'politiek' kan zich proberen te beschermen tegen de waan van de dag door wettelijke verplichtingen als milieu-effectrapportages en een verplichte *technology assessment*. En er is nog iets anders. We kunnen met een zekere objectiviteit vaststellen dat de groei-economie van de laatste zeg twee eeuwen niet meer zo lang in deze vorm zal kunnen voortduren. Ik doel vooral op de groei van *materiële goederen*, niet op bijvoorbeeld muzieklessen.

Joost Kuijper is werkzaam bij de eenheid Economie, Milieu en Toerisme van de provincie Overijssel als projectleider technologie en innovatie en heeft in SWB-verband gepubliceerd over de invloed van diverse technologische ontwikkelingen op de samenleving.

"Naar een vitale economie' sluit opmerkelijk goed aan bij recente ontwikkelingen in het provinciaal bestuur in Nederland. Die ontwikkelingen doen zich voor op alle vier dimensies democratie, draagvlak, duurzaamheid en dynamiek. Ik geef hier enkele voorbeelden van, te beginnen met de democratische dimensie.

In de huidige statenperiode hebben diverse Provinciale Staten (bijvoorbeeld die in Noord-Holland, Overijssel en Noord-Brabant) hun missie en werkwijze onder de loupe genomen om hun democratische rol te verbeteren. Deze Provinciale Staten willen veel sterker dan voorheen inhoud geven aan visie-ontwikkeling op hoe hun deel van Nederland er over pakweg 20 jaar uit zou moeten zien. Dit leidt tot verfrissende discussies in een democratisch forum dat die vernieuwing hard nodig heeft om haar imago en bekendheid bij het gemiddelde publiek te verbeteren. Want provinciaal beleid staat relatief ver af van de burger hetgeen uitmondt in lage opkomsten bij statenverkiezingen. Het beleid dat provincies ontwikkelen en deels uitvoeren is vaak in indirecte zin gericht op burgers en dat vergroot de herkenbaarheid niet. Tegelijkertijd is de provincie de bestuurlijke laag, waar de basiscondities voor de 'vitale economie' worden ingevuld. Dat geldt in sterke mate voor het ruimtegebruik en voor het scheppen van een goed woon-, werk- en leefklimaat. De verdeling van de ruimte over alle claims wordt een steeds sterker thema in het provinciale debat.

De dimensie draagvlak uit het rapport is

Vitaliteit en het zoeken naar samenhang

Duurzaamheid wordt onherroepelijk een zaak van overleven, voor de hele wereld. We kunnen ons voorbereiden op het in goede banen leiden van een stabielere economie. Bijna alle economen in de industrielanden zijn *groei-economen*. In tijden van recessie, als de economie nauwelijks groeit, is het

land politiek instabiel en de economen dragen oplossingen aan die de groei moeten herstellen. Met groei kunnen we omgaan, van een ander type economie hebben we geen verstand. Ik denk dat als we ons ook wat meer concentreren op de mogelijkheden van een economie waar de groei selectiever en kleiner is, dat we niet alleen beter voorbereid zijn op de toekomst, maar dat er aspecten aan zullen blijken te zitten waar we nu al, in de concurrentiestrijd, ons voordeel mee kunnen doen."

Vitaliteit vanuit provinciaal perspectief

een samengesteld en daardoor verwarrend begrip. Het gaat blijkens de uitleg niet zozeer om de vereiste van consensus, maar om wat in het Engels de 'carrying capacity' wordt genoemd van een regio en de daar levende inwoners. Met andere woorden: waarop berust de in de regio voortgebrachte toegevoegde waarde (bruto regionaal product) en wie zijn daar allemaal bij betrokken? Zeker als het gaat om de toegang tot bronnen van welvaarts- en welzijnsverbetering, is de rijksoverheid veel bepalender dan de provincie. Dit geldt bijvoorbeeld in sterke mate voor onderwijs, wetenschaps- en technologiebeleid en voor werkgelegenheid. Zeker in relatie tot het bevorderen van de economische dynamiek is dit een aspect waaraan de nationale politiek wat kan doen. Duurzaamheid heeft als derde dimensie veel relaties met ruimtegebruik en is derhalve in het provinciaal beleid een belangrijk item. In het milieubeleid hebben provincies een belangrijke uitvoerende taak van het rijk toebedeeld gekregen. Hier zie je een kentering in de richting van meer samenhang tussen de condities voor een vitale economie. Veel provinciale besturen voeren nu een reorganisatie door, waarbij afdelingen 'economie' en 'milieu' dichterbij elkaar worden geplaatst. Integratie van milieu- en economisch denken blijkt bijvoorbeeld ook uit de aanpak van de reconstructie van de varkenshouderij door IPO en het ministerie van LNV gezamenlijk en uit de revitalisering van bedrijfsterreinen.

De dynamiek is tot het laatst bewaard, want juist in deze dimensie blijkt de kracht van de regionale schaal. Het weekblad *Elsevier* presenteerde deze zomer een onderzoek van TNO naar de geografische verdeling

van de economische groei in Nederland tussen 1991 en 1996. Dit onderzoek bevestigt het beeld van een sterke differentiatie tussen regio's, wijst op de zuigkracht van twee corridors (noord-zuid langs de A-2 en west-oost langs de A-1, het belang van provincie(hoofd)steden als groeipolen en de grote verschillen in vitaliteit in de randstad. Dit onderzoek legt evenwel ook het failliet bloot van de huidige projecties en uitgangspunten die het rijk hanteert voor de ruimtelijke inrichting van Nederland. De ruimtelijk-economisch dynamiek van regio's in Nederland is sterker en autonomer dan de kaders die Den Haag hiervoor aanreikt en dat is een gegeven waar dit kabinet veel meer rekening mee zal moeten houden. Opmerkelijk is ook dat die 'eigen' sterkere economische groei van bepaalde regio's mede mogelijk wordt gemaakt door steun van de Europese Commissie. Het is juist deze samenhang van het regionale met het nationale en Europese niveau dat voor de vier dimensies van vitaliteit nog verder door de SWB zou kunnen worden uitgewerkt."

Joost Kuijper

